

Տարեկան գինը 10 ռուբլի կէս տարվան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлис, Редакция «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերէն).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաչմանիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տէլէֆոն № 253.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Մ Ե Լ Բ Ո Ն Թ Ա Դ Է Ո Ս Ե Ա Ն Ի

Արշակ, Տիգրան, Թովմէփ, Ալէքսանդր, Աննա, Արամ եւ Մարթա Թաղէսեանները խորին ցաւով յայտնում են բարեկամներին եւ ծանօթներին՝ առաջինները իրանց թանգազին հօր եւ վերջինը սկսարդ.

մահը: Ամբողջ կատարվում է ամսին 29-ին եւ 30-ին, երեկոյեան 6 ժամին, սեփական տանը, Պետականակայա փողոց, № 1: Թուղարկաւորութիւնը կիրակի, յուլիսի 1-ին, առաւօտեան 10 ժամին, ղէպի Մօղնու ս. Գէորգ եկեղեցին: Թաղումը խօշիվանքի գերեզմանատանը:

(ո. կ.) 1—2

ԲՈՎԱՆԴԱՅՈՒԹԻՒՆ

Այդ էր պակաս.—Ներքին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Երեւակայութիւն եւ իրականութիւն. Նամակ երեւանից. Նամակ Զիւռուրից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Օրմանեան պատրիարքը Գեղարքի մէջ. Նամակ Բէլգիայից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՆՈՒԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Գերմանական ուսանողական ընկերութիւնները.

ԱՅԴ ԷՐ ՊԱԿԱՍ

Ով էր լսել երկրագործութեան եւ գիւղատնտեսութեան մէջ ազգային կամ հակազգային ուղղութեան խնդիրներ: Այդ նորութիւնը մոյրեց ուսուցիչ գիւղատնտեսական գրականութեան մէջ այն խումբը, որ ուրիշ, տեղի թէ անտեղի դէպքերում եւ խաղում է այդ բաներով ամենանասանձ կերպով: Ահա բանը ինչու: Ուսուստանում վաթսուս տարուց աւելի է, որ գոյութիւն ունի մի գիւղատնտեսական թերթ «Земледельческая Газета» անունով: Այդ թերթը հրատարակվում էր պետութեան հաշուով եւ իր ժամանակին կատարել է ուսուցիչ գիւղատնտեսութեան զարգացման համար մի որոշ դեր: Այդ թերթը նշանակութիւն ստացաւ իր խմբագիր Բատալինի օրով, որը կարողանում էր իր հրատարակութեան շուրջը խմբել նշանաւոր գիւղատնտեսներին եւ մասնագէտ-գործընկերներին: Բատալինի մահից յետոյ թերթը չէ կարողացաւ նախկին դիրքը պահպանել: Այս տարվանից նա անցաւ «Новое Время» խմբագիր Սուփօրի-նի ձեռքը, որը վերցնելով իր վրա հրատարակական գործը, յանձնեց թերթի խմբագրութիւնը իր աշխատակից Բոմբին, որը մինչեւ այդ ժամանակը գետնից ելն էր:

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ (Նամակ Լայպցիգից)

Գերմանիայում գոյութիւն ունեն բազմաթիւ ուսանողական ընկերութիւններ, սակայն դրանց մէջ շատ սակաւ կը գտնուէր բոլորովին լուրջ, գիտական հողի վրա դրված ընկերութիւններ: Այդ ընկերութիւնների մեծ մասի միակ զբաղմունքը եւ գոյութեան նպատակը գարեջուր խմելն է, (kneipe) կոչւած արանքութիւնն է: Եւ իսկապէս այդ բոլոր այնքան ընտրող է այդ ընկերութիւնների համար, որ այստեղ ամեն մէկը, ուսանողական ընկերութիւն ասելով, ուրիշ բան չէ հասկանում, եթէ ոչ կոնսպիրանսների մի կազմ, մի համախմբում: Այս ընկերութիւնները միմեանցից զանազանվում են ոչ իրանց ներքին կազմակերպութեամբ եւ նպատակներով՝ նպատակով մէկ է, խմել ի փոխ Գերմանիայի, այլ իրանց սեփական գոյներով, զանազան գոյնի եւ ձեւի գլխարկներով եւ զրօշակներով: Սրանց համախմբումները տեղի են ունենում բնութագրաւորում, որտեղ ունեն

յօդուածներ «Новое Время» լրագրի շաբաթական պատկերազարդ յաւելումներում:

Ահա այդ նոր խմբագրութիւնը հանգէս եկաւ իր ծրագրով, որին նա տալիս է ուսուցիչ գիւղատնտեսական ծրագրի անունը: Գիւղատնտեսական շաբաթագրութիւնը ասում է, որ ուսուցիչ գիւղատնտեսութեան համար օգտակար չեն գերմանական, անգլիական, ֆրանսիական գիւղատնտեսութեան մեթոդները, այլ պէտք է առաջ ընթանալ ուսուցիչութեամբ: Անկասկած՝ Ուսուստանի պայմանները պահանջում են, որ երկրագործութեան արհեստը յարմարվի նրանց առանձնատնտեսութիւններին, սակայն այդ մի եւ նոյնը պահանջվում է ամեն տեղ եւ ամեն երկրում: Նոյն երկրագործական երկիրներում արհեստը զանազան կերպարանավորութիւններ է ստանում, նայած թէ ինչ պայմաններին մէջ է նա գործարկվում: Սարը, սարահարթը, ձորը, տափարակը միատեսակ պահանջներ չեն հանդէս բերում եւ գիւղատնտեսական գիտութիւնը տալիս է իւրաքանչիւր դէպքի համար համապատասխան գործունէութեան ձև:

Ուսուստանի պայմանները նոյնպէս պահանջում են, որ նրանց համապատասխան է գործը եւ գիւղատնտեսական կատարելագործութիւններին եւ առաջադիմութեան ղեկավարութիւնը: Այդտեղ կայ ընդհանուր գիտութեան եւ արհեստի մասնաւոր գործադրութիւն եւ խօսք չէ կարող լինել ազգային եւ հակազգային ուղղութեան մասին:

Ինչո՞ւ աւելորդ, անմիտ եւ անբովանդակ բառերով պղտորել մտքերը:

Իրանց համար յատկազգած սենեակներ, որոնք սովորաբար տօնական, հանդիսաւոր տեղ ունեն, նրանց պատերը զարդարված են լինում իրանց նախորդների (Alterherr-ների) զրօշակներով, մեծ մեծ գարեջրի բաժակներով եւ մենամարտական սրերով: Ծառ հետաքրքիր է արանց զուարճանալու եղանակը: Մենք եւ ահաստարակ հարուստ երկրի ժողովուրդները սովոր ենք կարծելու, որ գերմանացիներ լինելով հիւսիսային երկրի ժողովուրդ, հետեւաբար ստորը տեմպերամենտ ունեցող ժողովուրդ, անընդունակ է այնպէս արտանայ ուրախանալ, ինչպէս այդ յատուկ է հարաւային տաք երկրի ժողովուրդներին: Սակայն երբ մօտիկուց ենք ծանօթանում գերմանացու հետ, տեսնում ենք, որ այդ կարծիքը այնքան էլ հիմնաւոր չէ, տեսնում ենք, որ այդ կողմից նա շատ քիչ է զանազանվում ֆրանսիացուց:

Թողնելով գերմանացի ժողովուրդը, մտնենք հենց նրա ներկայացուցիչ ուսանողութեան մէջ եւ տեսնենք, թէ իսկապէս նա իր գարեջուր խմելու եւ առհասարակ զուարճանալու ժամանակ ցոյց տալիս է առաջ տեմպերամենտ, ընտրող յատկութիւններ: Դրա համար պէտք է մտնել նրանց վերոյիշեալ ընկերութիւնների մէջ: Սրանց ժողովներում չէ կարգադրում ոչ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՎԱՆԻՍԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԻՐԱՎԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պատահեցի Գիշնիկ, Բեսարաբիայի թեմի կենտրոնը Պատահեցի եւ շտապեցի, ի հարկէ, այցելել առաջնորդարանը:

Երեւի եւ երբեք չեմթայի Գիշնիկ եւ երբեք չը տեսնէի առաջնորդարանը: Զոկ բան է երեւակայութիւն եւ Զոկ բան իրականութիւն:

Երեւակայութիւնը մի գեղեցիկ երազ է, իսկ իրականութիւնը անողորմ կեանք, ծանր դարձերով:

Եւ եւ կարծում էի տեսնել ճիշտ առաջնորդարան, հարուստ կալուածք եւ հայ ժողովուրդ...

Եւ տեսայ մենաստան, աքսոր, անապատ եւ միայն մի հայ, որ խօսում է հայերէն, միայն մի հայ, այն էլ նախկին աշակերտ մեր ակադեմիայի: Երեւի մի հինգ տարուց նա էլ է մոռանալու իր մայրենի լեզուն...

Հայաց եկեղեցին առաջնորդարանից շատ հեռու է, այնպէս որ ժամասացութիւն լինում է շատ սակաւ եւ ուժ համար... Ժամանակին, ի հարկէ, հեշտ էր առաջն առնել, կարելի էր գործել. այժմ ոչխար չը կայ արածելու, երբեք անգամ հմուտ հովիւներ հրապարակ դային: Մի քանի ոչխարները ցրվել են, միւսները գայլերի կերակուր են դարձել...

Բարի ակործանկ... Եւ սակայն գտնէ մեր թեմի երկու վերջին կառավարիչները՝ Յուսիկ վարդապետ եւ Ներսէս արքեպիսկոպոսը բարի ցանկութիւններ շատ ունէին եւ Ներսէս արքեպիսկոպոսը այժմ էլ ունի այդ բարի ցանկութիւնները: Բարի ցանկութիւններ...

Դանա՞ւ բանաստեղծը կարծում է, որ նոյն իսկ դժոխքը բարի ցանկութիւններով է լցված, իսկ մեր կեանքը ոչ դժոխքից վատ չէ:

Ունեն արդե՞ծ մեր առաջնորդները իրաւունք, ոյժ եւ, գլխաւորը, վարկ իրանց բարի ցանկութիւնները իրաւորելու:

Ոչ: Մեզանում շատ են լսվում զանազաններ, որ լրագրերը քարկոծում է, տապալում է հոգեւորականութիւնը եւ, հանելով հրապարակ նրա կեղտը եւ ստորութիւնը, իսկապէս քարկոծում է, տապալում է ժողովուրդը, ոչնչացնելով նրա հաւատը:

Գուցէ մենք ծայրայեղ ենք ճշմարտութեան մէջ, գուցէ շատ անգամ մենք տապալում ենք, քարկոծում ենք, փոխարէնը ոչինչ չը տալով, բայց ճշմարտան ասած մեր հոգեւորականու-

մի դատախօսութիւն, այլ, ինչպէս վերեւը ասացինք, սրանց միակ միտքն իմելը եւ զուարճանալն է:

Նախագահը ժողովը բաց է անում մի զաւեշտական ճառով: Նա իր այդ ճառում յորդոր է կարդում ժողովականներին զուարճութեան ընթացքում լինելը ըստ պատշաճի ուրախու, պերճախօս, շարժուն, շատ խմելու տրամադրված եւ հնազանդ իր տուած բոլոր հրամաններին: Նախագահը իր ճառախօսութիւնը եւ յորդորականները վերջացնում է իր ընկերների հաւաքածայութեան արտայայտութիւններով՝ բուն ոտնահարութեամբ եւ հաւ սկսվում է կոնձաւանութիւնը:

Փակագծի մէջ պէտք է նկատել, որ ժողովի անդամները բաղկացած են լինում ընդհանրապէս երկու ուսանողական դասակարգերից, այսպէս անուանված «բուռնիցի» եւ «ֆուքսերից»: Այն ուսանողները, որոնք շատ ուսումնական կիսամեակներ (Semester-ներ) ունեն, անուանվում են բուռնիցի, նրանք, որոնք քիչ ունեն, կոչվում են «ֆուքսեր»: Նախագահը ամենազրկաւոր պարտաւորութիւններից մէկն է մարզել իր ընկերների ստամոքսը գարեջրով, նրանց շատ գարեջուր խմեցնել: Բայց իր այդ շատ սովորական պարտաւորութիւնից ունի եւ մի ուրիշ պարտաւորութիւն՝ մարզել ժողովա-

թեան թշնամին, գլխաւոր թշնամին, միակ թշնամին... նոյն ինքն հոգեւորականութիւնն է: Եթէ չէք հաւատում, կարդացէ՛ք Արիստակէս Եւսիպիոսի բանասիրականը, որի մէջը նա յայտնում է Ատրպատականի առաջնորդութեան պաշտօնից իր հրաժարականի բուն պատճառը, կարդացէ՛ք Արապելայի փոխանորդ Եղիշ վարդապետ Մուրադեանից նամակը նոյն թեմի առաջնորդութեան պաշտօնից հրաժարվելու մասին:

Վերջապէս երկու օրինակներ մեր թեմից: Ներսէս արքեպիսկոպոսը ցանկանում է հեռացնել Նոր-Նախիջևանից իր յաջորդին, Մուշէ վարդապետին, անարժան համարելով նրան: Արքեպիսկոպոսի երկու, երեք գրութիւնները էջմիածինը թողնում է անպատասխան, այն, անպատասխան:

Առաջնորդարանի կալուածքը, որը մեծ արժողութիւն ունի այժմ եւ կարծէ առնուազն 2 միլիոն ռուբլի, 12—15 հազար միայն զուտ արդիւնք է տալիս եւ երբ վերջապէս սրբազանը դիմում է իր ծրագրով, որը հազարն չափեր պիտի տար մեզ, էջմիածինը տեղն ու տեղը մերժում է:

Էջմիածինը կամ լուում է կամ մերժում է: Միթէ այդպիսով կարելի է բարձրացնել առաջնորդի վարկը:

Ի՞նչ վարկ կարող է ունենալ ժողովուրդի առաջ առաջնորդը, եթէ նա անկարող է հեռացնել պաշտօնից իր յաջորդին, եթէ նրա նամակները անպատասխան են թողնում, եթէ նրա ծրագրերը մերժվում են:

Մեր առաջնորդը առաջին օրից ցոյց տուեց իրան այստեղ իբրեւ անկողնապահ անձն, նա չուզեց զանալ խաղալիք ինտրիգներ:

Ուրեմն մի լռէ՛ք, մի մերժէ՛ք:

Գր. Զայուշեան

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՎԱՆԻՑ

Յունիսի 12-ին

1870 թ.ին Երեւանի Նորը քաղաքամասի ընակիչ Յովսէփ Գրիգորեան Սպահանցեանը իր ունեցած հարստութիւնը—6054 ռուբլի կանխիկ դրամով կտակում է բարեգործական նպատակով, այն է 1500 ռուբլի յատկացնում է Երեւանի թեմական դպրոցին, իսկ մնացածը յատկացնում է Նորքի Աստուածածին ուխտատեղիի վերաշինութեան եւ Նորքի կառուցելը բոլորովին վերաշինելու համար: Կտակաւորները նշանակվում են Մարտիէոս Տէր-Պողոսեան (այժմ հանգուցեալ) եւ պ. Կարապետ Դադաւանց, որը մի ժամանակ էր նաեւ թեմական դպրոցի հոգաբարձու:

Կանխիկ հումորիստական եւ երաժշտական տաղանդ: Ահա այդ նպատակով տեղի են ունենում ճառախօսութիւններ, զաւեշտաբանութիւններ, կօմիկական շարժումներ եւ երգեր: Նախագահը մէկին հրամայում է սօլօ երգել (թէ որքան աշող է ձայնը—այդ մի եւ նոյն է), մէկին—ճառել, երկրորդին, «գարեջրի բարոյական նշանակութեան մասին», մի ուրիշին—յիմարի դեր կատարել եւ այլն եւ այլն: Ժողովականներից ամեն մէկը իրաւունք ունի եւ անկախ նախագահից ընտրել մի թեմա եւ ճառել դրա մասին:

Մի անգամ ունկնդիր էի մի ուսանողի ճառի, որի մէջ նա պերճախօս կերպով նախագահին զազանի հետ էր համեմատում. մի խօսքով ճառերի բովանդակութիւնը պէտք է լինեն «արամիտ», յիմար նոյն իսկ, որպէս զի ծիծաղ կարողանան առաջացնել Դրա համար էլ ամեն մի ուսանող ոչ մի ջանքեր չէ խնայում իր մէջ զանված յիմարութիւնների վերջին կաթիլը դուրս թափել: Լսելով այդ տափակ «արամիտութիւնները» մարդ համոզվում է, որ մարդկային ուղեղը որքան որ ընդունակ է խելացի բաներ արտադրելու, այնքան եւ ընդունակ է աներեւակային յիմարութիւններ արտադրելու: Այդ զուարճարանութիւնների ընթացքում տեղի են ունենում նրանց մէջ եւ զժողու-

Այդ կտակից անցել են 30 երկար ու ձիգ տարիներ. գումարը, 6054 ռուբլի, գտնվելիս է եղել յիշեալ կտակակատարների մօտ, որոնք չը գիտենք ինչ պատճառով կտակը անկատար էին թողել մինչև մեր օրերը: Սակայն անցեալ տարի կոնսիստորիայի գործերից դուրս բերելով կտակի գործը, հոգաբարձութիւնը եւ առաջնորդը հետեւեցին եւ կտակակատարներից ստացան թեմական դպրոցի հասանելիք 1500 ռուբլին, կարծես իր տոկոսներով, իսկ կտակի միւս մասը, որ կազմում է 4554 ռուբլի, մինչև այժմ էլ մնում է անգործագրելի, թէ ինչու— դարձեալ չը գիտենք:

Կարծում էք կարելի չը կայ: Ոչ, կարիքը մեծ է, եւ կտակողը շատ պարզ կերպով ըմբռնել է այդ կարիքի նշանակութիւնը: Աստուածածին ուխտատեղին բաւական ընդհանրացած ուխտատեղի է. օրինակ, բացի սովորական կիրակիներից, նա ունի չորս յայտնի ուխտագնացութեան օր, այն է երկու օր Չատկից մի շաբաթ յետոյ եւ երկու օր ամառվայ վերջին ամսում, Աստուածածին ասնին, երբ էջմիածին եւ Երեւանի գաւառների բոլոր կողմերից մեծ քանակութեամբ ուխտատէրներ դիմում են այդտեղ եւ այդտեղ էլ գիշերում: Բայց երեւակայէք, որ այդ ուխտատեղին, բացի չորս հասարակ պատերից չինված եկեղեցուց, ոչ մի պատ, ոչ մի ծածկ չունի, որի տակ գիշերէին յաճախ անձրեւի եւ ցրտի ենթարկված ուխտատէրները: Նորք քաղաքամասը Երեւանից զատված է Գեառառ անունով մի գետակով, որը գարնան օրերին բաւական հեղեղվում եւ վտանգաւոր է դառնում: Այդ գետի վրա ձգված է փայտից չինած մի շատ սովորական կամուրջ, որի քանդելը մի հեղեղի համար խաղ ու պար է: Բայց չը նայած այսպիսի հանգամանքներին կտակակատարները պահպանում են լուծութիւն. չէ որ կտակը արված է անմիջական գործադրութեան պայմանով. չէ որ հէնց այժմ կտակից զտնուցող ձեռնարկութիւնները կարիքի եւ վերաշինվելու պայմանների մէջ են, իսկ 4554 ռուբլին իր 30-ից աւելի տարիների տոկոսներով միասին կը կազմէ մի պատկառելի—10—20 հազարից աւելի դրամագլուխ: Երկուսից մէկը, պ. պ. կտակակատարները կամ պիտի ցոյց տան, որ կտակով գործադրութեան ժամանակը դեռ եւս չի լրացել եւ կամ պիտի իրագործեն կտակի միտքը, եթէ իսկապէս նրանք չեն ուզում զանազան խօսակցութիւնների տեղիք տալ:

Ահա մի կտակ, որի պատմութիւնը շատերին անյայտ է, իսկ կտակակատարները մինչև այժմ լուծում են. գուցէ ունեն յարգելի պատճառներ, թող դուրս գան եւ արդարանան:

Բ. Վ.

ՆԱՄԱԿ ԶԻԱՏՈՒՐԻՑԻՑ

Յունիսի 12-ին

Սրանից մի քանի ամիս առաջ Չիատուրին էլ կարելի էր համարել մի փոքրիկ Բայախանի իր ետուն գործերով, իր մարզանցի հարուստ լինելով: Սարգանցի արտահանութիւնը վիթխարի քայլերով էր առաջ ընթանում. որովհետեւ այն ժամանակ Եւրոպայում սարսափելի մեծ պահանջ կար եւ դրա համար Չիատուրին շատերին գրաւեց, մասնաւոր յոյներին եւ վրացիներին, որոնց ձեռքում էր համարեալ այս-

տեղի մարզանցի արտահանութեան առաջադէտը: Եւ այսպիսով, որը այսօր բոլորովին անմիթ-թար եւ աննախանձելի վիճակի մէջ է գտնվում, բառիս ամենահարազատ իմաստով: Ահա թէ ինչու:

Այստեղ կային մօտաւորապէս 300—400-ի չափ կապալառուներ, որոնք, յարմար տոնիքից օգտվելով, ամեն օր անագին քանակութեամբ մարզանց էին իջեցնում լեռներից, եւ մատչելի գնով, այն է՝ 8—9 կօպէկով պուզը պատէին վաճառականին, այն էլ փառ ապրանք, համարեալ թէ կէսը հող: Եւ այդպիսով ամեն մի կապալառու պուզից վաստակում էր 3—3½ կօպէկ, իսկ տեղիս անհետաձեռ վաճառականն էլ՝ բոլորովին հրապուրված եւ յափըշտակված Եւրոպայում եղած պահանջից, գրեթէ ամեն օր 20,000—30,000 պուզ մարզանց էին ստանում ու թափում իրանց պահեստներում, առանց ապրանքի յատկութեան վրա ուշադրութիւն դարձնելու, համարված լինելով, որ կարող պիտի լինեն մինչև վերջը Եւրոպայում ծախել վատ ապրանք: Բայց, դժբաղդաբար, յոյսերը ի դերեւ ելան: Հետո արեւելքում գործերի խառնակութեան եւ մարզանցը Եւրոպա փոխադրող նաւերի սակաւութեան պատճառով արտահանութիւնը աստիճանաբար էլ:

Եւ անհայտ 100-ի չափ պահեստներ բոլորովին անգործութեան են մատնվել, մեծ վնասներ տալով իրանց տէրերին, որովհետեւ այստեղի մարզանցի վաճառականները համարեալ թէ բոլորն էլ զանազան բանկերից տոկոսով փող են վերցնում եւ գործ տեսնում, եւ դրա համար էլ այսօր այդ մեծածախ ապրանքների տոկոսները լիովին պիտի վճարեն:

Այժմ մարզանցի գինը 8—9 կօպէկից իջաւ 6—6½ կօպէկի, այն էլ մաքուր ապրանք պիտի լինի, իսկ կապալառուներին ձեռնուտ չէ լինում վերոյիշեալ գնով մաքուր ապրանք պատրաստել վաճառականին համար. եւ ահա այդպիսով, այսօր տեղիս մարզանցի արտահանութիւնը յարմարեալ է առաջ գնում:

Այստեղ անգործութիւնը իշխում է, համարեալ թէ մշակ դասակարգը անգործութեան է մատնված. չը կայ ոչ մի շարժում, չը կայ ոչ մի կենդանութիւն, գրեթէ մեղրութիւն է տիրում: Եթէ այսպէս շարունակվի եւ մարզանցի գինը չը բարձրանայ, Եւրոպայում մարզանցի մեծ պահանջ չը զգայվի, այստեղի գրութիւնը անտանելի պիտի լինի:

Ստ. Գ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒԻՆԵՐ

Այսօր վրաց ազնուականների թատրոնում, ժողովրդական Աւճախան թատրոնի օգտին, տրվում է խառն ներկայացում ռուսերէն, հայերէն, վրացերէն եւ թուրքերէն լեզուներով: Աչքի առաջ ունենալով ներկայացման բարի նպատակը, յոյս ունենք, որ հայ հասարակութիւնը եւս չի զրանայ աշակցելու իր ներկայութեամբ այդ օգուտէտ գործին: Սա առաջին օրինակն է Թիֆլիսում, որ ռուսաց, հայաց եւ վրաց սեկցիայի անդամները, ընդհանուր գործի համար սիրով միացած՝ աշխատել են միմեկին աջ համակրելի եւ միասնական հետաքրքիր ներկայացումը:

Դատարկից իր բաժակը, նա տարած է յաղթանակի, նա օրվայ հերոսն է: Այսպիսի «մեծ համարտեր» տեղի են ունենում յաճախ: Քէֆի ընթացքում խմելով եւ երգելով նոյն իսկ պարում են: Սկզբում քանի դեռ այնքան շատ հարած չեն, դրանց երգեցողութիւնները բաւական հաճելի են լինում, բայց հէնց որ ստամոքսները բաւականաչափ ընդհանուրում են գտնվում, էլ անտանելի է դառնում: Այդ երգեցողութիւնների ներդաշնակութեան մասին էլ խօսք անգամ չէ կարող լինել, տիրում է մի տեսակ բարեկրեւան խառնակութիւն, ականջներ խլացնելու չափ աղմուկ, աղմուկ՝ ոտների, ձեռքների, գարբի բաժակների: Ահա մի փոքրիկ ուրուագիծ գերմանական ուսանողական ընկերութիւնների զբաղման, միւս կողմից մի բնորոշ պատկեր գերմանացու տեսկերամբնի:

Գերմանացի ուսանողների մէջ զարեւուր խմելու չափ հիւանդութիւն է դարձած եւ սրբերով մենամարտութիւնը: Եթէ որքան սովորական մի բան է դա, ցոյց է տալիս այն փաստը, որ համարաբար նրանք իրանց սեփական մենամարտութեան ուսուցիչները (Fechmeister)՝ լսելով «մենամարտութիւն» բառը, մենք սովորաբար կապում ենք այդ գաղափարը մի աւանդական ասպետական զբաղման հետ Սակայն

Միթէրախան միաբանութեան երկուհարկերով մեծ շէնքում «Բազմալէզ» ամսագրի լուծում, օգոստոս եւ սեպտեմբեր ամիսների սովորական համարների փոխարէն օգոստոսի վերջերս պէտք է լոյս տեսնէ «Բազմալէզ»-ի ծաւալով 15 թերթից կազմված շքեղ եւ ճոխ մի գիրք, որ պէտք է պարունակէ հետաքրքրական յօդուածներ, զարդարված բազմաթիւ պատկերներով:

Գր. Մերգոբովի կտակի մասին «Нов. Обозр.» լրագրի հետեւեալ տեղեկութիւններն է հաղորդում: Ինչպէս յայտնի է, այդ կտակով 90 տարեկաններ են հիմնվում զանազան դպրոցներում: Շատերը կամենում են իմանալ, թէ ինչպէս եւ երբ կարելի է ստանալ այդ տարեկանները: Ռուս լրագրի հաւաքած տեղեկութիւններից երեւում է, որ այդ տարեկանները դեռ չուտով օգտվել չէ կարելի, քանի որ անհրաժեշտ դրամապուրը դեռ չէ կազմված եւ կտակակատարները մինչև անգամ մօտաւորապէս չեն կարող որոշել ժամանակը, թէ երբ կարող կը լինեն տոկոսաբեր թղթերը դրամի վերածել՝ վերոյիշեալ թոշակները դրամապուրը կազմելու համար:

Մեզ հաղորդում են, որ պ. Ռէթէս Պէրպէրեանի նախկին աշակերտների նախաձեռնութեամբ Կ. Պոլսում առաջիկայ հոկտեմբեր ամսին տօնվելու է նրա մանկավարժական գործունէութեան քսանհինգամեակը: Թուրքական մասնագիտողի նախագահն է Օրմանեան պատրիարքը, որը այդ առիթով մի շքանշաններով է ուղարկել ամեն տեղի ազգայիններին:

«Արժանաց» լրագրին Պետերբուրգից հեռագրում են, որ հաղորդակցութեան ճանապարհների միջոցով կարգադրութեամբ, եկող օգոստոսին Թիֆլիսում կը կայանայ երկաթուղական էլէկտրոտեխնիկների համագործում:

Կ. Պոլսի հայ լրագրիները հաղորդում են. «Պետերբուրգի պարսկական դեսպան իշխան Իրգախանի Կ. Պոլսի դեսպան անուանումը սուլթանի հրահանգով արժանացած է»:

ԿԱՂԶՈՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Մասնաւոր մարզկանց տներում խաչ, աւետարան կամ որ եւ է սրբութիւն պահելու տեղը սովորութիւնը շատ տարածված է մեզանում: Այդ տները տեղաւորվում են համար դարձել են մի մի պաշտօնի սրբալիքներ: Որ գիւղը ուղւում էք մտէք, այդպիսի մի ամօթալի արտադրութիւն կը գտնէք, որտեղ երկրպագութեան են գալիս բազմաթիւ ուխտաւորներ որոշ օրերում, եւ դրանցից ամեն մէկը իր «ղուխ» ունի, որը ուխտաւորներին զանազան պատգամներ է յայտնում օրի կամ, ինչպէս իրանք են ասում, «աղալի» կողմից եւ պահանջներ անում: Երբ որ եւ է աղտ է առաջ գալիս գիւղերում, ահա այդ իսկ միջոցներում սրբի տան տէրերը հանդէս են գալիս իրանց «ղաղու» պառանդներով, որոնք ամեն տեսակ ստակալի սպասուհիներ են կարողում ժողովրդի գլխին... Կաղզվանից 12 վերստ հեռու «Ղարաբաղ» գիւղում մի տան մէջ կայ մի արժանապատ աւետա-

րան, որը շատ վաղուց չրջակայ ժողովրդի համար սրբալիք ու պաշտօնավէճ է. Նշանաւորում, որից ոչ մի կերպ տանտէրը չէ համաձայնում պոկ գալ, որովհետեւ նա իր համար մի կիթան կով է դարձել: 1893 թիւին Ն. վարդապետ Նահապետեանը յիշեալ աւետարանը խելով գիւղացու տանից՝ դրեց նոյն գիւղի եկեղեցու մէջ, բայց այնտեղ երկար չը մնաց, որովհետեւ «ղաղու» պառանդները երազ էին տեսել, որ «ս. Նշանը» սակ էր «եթէ» ինձ էք վերադարձնի իմ նախկին տեղը, ամբողջ գիւղի վրա կրակ կը թափեմ: Եւ տեղաւորանան հաւատալով պառանդների խօսքին, նորից աւետարանը վերադարձնել էր տիրոջը, որը այժմ հրաչններ է գործում: Այժմ սրբատանտէր անցեալ երկու տարիների անընդրիութիւնից անհար մնացած՝ գտել է մի իստէրիայով բռնված հիւանդ կին, նրա բերանով զանազան գուշակութիւններ է յայտարարում գիւղացիներին: Եւ չրջակայ գիւղերից շատ ուխտաւորներ են գնում լսելու յիշեալ «ընկենաւոր» հրաշալի պատգամները ու աշխատաւոր, մեծաքանակ կտորներ, կենդանիներ զոհ բերում այնտեղ: Սրբի տիրոջ կողմից մարդիկ են ուղարկվում մօտակայ գիւղերը եւ զանազան հրաչներ տարածում իրանց սրբի մասին, որ կատարվելու է առաջիկայ «Վարդապետ» շաբաթ օրը: Ինչպէս լուծւե՞նք, հարկաւորը ընտանիքներ, նոյն իսկ կաղզվանցիներից, անհամբեր սպասում են այդ օրվան:

ՎԵՐԻՆ ԴԱՐԱՆԼՈՒՂ գիւղից (Նոր Բայաղէտի գաւառ) մեզ գրում են. «Յունիսի 17-ին սարսափելի կարկուտ եկաւ ներքին Դարանալու, Աւաղաղալու եւ Զօլախալ գիւղերում եւ անառիման վնաս տուեց նրանց բանջարանոցներին, կանեփին եւ հացաղոյսերին: Ամեն մի կարկուտատի մեծութիւնը հասնում էր 3—4 միլիարդի: Եկած կարկուտը սաւանի պէս պատեց յիշեալ գիւղերը մի ամբողջ օր»:

ՇԱՄՇԱԿԻՆԻՑ մեզ գրում են. «Կարկուտը մեծ վնասներ հասցրեց Բերդ, Կարմիր-Աղբեր, Նորաչն եւ Զօլախալ գիւղերին: Այժմ ժողովուրդը, փոխանակ իր արտերը հնձելու, արտաւանդներ ենք յիշել որը Գանձակ, որը Դաղախ, որը Կուրի ափերը թուրքերի արտերը հնձելու եւ հնձաւարձ ստանալու համար Յունիսի 15-ին, Բերդ գիւղացի կարապետ Թուսանեանը եւ Գրիգոր Մէլիքեանը գնում են Կուրի ափում թուրքի արտեր հնձում, հնձաւարձ ստանում եւ մէկ սայլ եւ մէկ ձի բեռնած՝ ճանապարհ ընկնում, որ իրանց քաղցած ընտանիքը կերակրեն: Թովուզի կայարանից 6 վերստ ներքեւ՝ խոնարհ զաչատում, աւազակները առաջները կարում են, եղները եւ ձին խում: Խեղճ գիւղացիք մնում են դաշտում սարսափահար: Միւս օրը յայտնում են պրիստաւին. տեսնե՞ք ինչ կարգադրութիւն կանի: Ելի Բերդ գիւղացի Պօղոս Աթոնեան բեռնած ձիով խոնարհ դաշտով անցնելիս, աւազակները առաջը կտրում են, ձին ձեռքից խլում են, բերդ թողնում այնտեղ եւ իրան էլ մի լաւ ծնծում: Ելի Բերդ գիւղացի Պետրոս Մելիքեանի մէկ եղբ գողացան Բերդից»:

Նուհետեւ հպարտութեամբ նայել ամեն մէկի աչքերի մէջ, դրանով առիթ կուսնենան լոյս աշխարհ հանել իրանց «հերոսական», «առաքելական» զգացմունքները: Այդպիսի սպիները մասնաւոր առանձին դրամութիւն ունեն իրանց ֆրէզօյանների (օրիորդների) համար: Այդ սպիներով կարող են նրանց հիացմանը եւ մասնաւոր ուշադրութեան արժանանալ:

Ահա այդ շատ պերճախօս փաստերի հիման վրա, մենք ոչ մի ասպետական զբաղմունք չենք կարողանում տեսնել գերմանացի ուսանողի մենամարտական աշխոյժի մէջ: Մենամարտութեան մէջ մենք կըմբռնէ՞նք առաքելութիւնը միայն այն ժամանակ, այն դէպքում, երբ դրա զրդիչ պատճառները նախ որ անպայման լուրջ են, երբ այդտեղ միայն մի հարց գոյութիւն ունի՝ վիրաւորված ինքնասիրութեան եւ պատի վերականգման հարցը, եւ երկրորդ՝ երբ մենամարտողներն անպայման հայտնում են մեղքն ու գաղափարի հետ: Մենք տեսնե՞ք, որ այդ երկու ֆակտորները միաժամանակ անհրաժեշտ են միմեկին: Այնպէս որ, կարծում ենք, ընթերցողը մեզ հետ կը համաձայնվի, եթէ մենք թոյլ տանք մեզ այդ գործողութիւնը ոչ թէ մենամարտութիւն, այլ ըմբռնմարտութիւն կամ զինավարժութիւն անուանել:

Տ. Պալաքեան

